

*NØK - Nordisk Økonomisk Kvægavl
Akureyri, Island, 23.-26. juli 2000*

Utdannelse-videreutdannelse

*Magnús B. Jónsson, rektor
Hvanneyri Landbrukshögskole*

Innledning

I dette innlegg skal jeg beskrive den islandske fagutdannelse i landbruket og fremføre noen synspunkter angående den fremtidige landbruksutdannelse, både den grunnleggende utdannelse og videreutdannelsen som blir stadig større del av den fagutdannelsen som tilbys for at landbruket skal oprettholde sin konkuranseevne og samfunnsaktualitet.

Utdannelse i landbruket i Island bygger på lov om utdannelse i landbruket nr. 57/1999 som trådte i kraft våren 1999 og er en rammelov som omfatter både den alminnelige fagutdannelse og videreutdannelse for næringen, samt högskoleutdannelsen. Landbruksutdannelsen hører under landbruksdepartementet og den foregår på tre skoler, dvs. Landbrukshögskolen på Hvanneyri, som tilbyr både högskoleutdannelse og almen fagutdannelse, og to fagskoler, Hólar landbruksskole og Statens Gartnerskole på Reykir. Videreutdannelsen skal etter loven tilbys av alle skolene.

Kort beskrivelse av dages utdannelse

Den almene fagutdannelse er et toårig program oppdelt på fire termin hvorav en termin er praksisopphold på en gård. Innenfor gartnerifaget er praksisoppholdet betydelig lengere og tas før elevene kommer til skolen. Det gis anledning til noe spesialisering og skolene har også spesialprogrammer, ifølge en samarbeidsavtale. Således spesialiserer Hólar sig på hest og fiskoppdrett mens det Hvanneyri legges vekt på en alsidig utdannelse med noen vekt på storfe og sau.

Landbruksutdannelsen er en spesialutdannelse og derfor skal elevene ha forkunnskaper som gis i de alminnelige videregående skoler før de begynner sin landbruksutdannelse. Det forhold at utdannelsen tilhører landbruksdepartementet gjør at det ikke finns noen linje ved de videregående skoler som har til mål å forberede elever til landbruksskoleutdannelse. Det diskuteres nu å ta opp samarbeide med en videregående skole om en slik linje. Planen går ut på å kombinere fagutdannelsens grunnfag og almene fag til et toårig program som enten kan være forbedende utdannelse for landbruksskolene eller at vedkommende elev kan fortsette til artium ved sin egen skole.

Det er for tiden mindre søknad til fagutdannelse i landbruket enn rekrutteringsbehovet tilsiger. Det kan ha mange årsaker. En av grunnene kan være at smidigheten i systemet er ikke stor nok. Selvfølgelig kan næringens svake stilling ha noen virkning og siden er det ofte slik at vedkommende må overta gården på kort varsel og det gis ikke tid til å gå på landbruksskole.

Vi har på Hvanneyri drevet med fjernundervisning nu i to år og henvent oss spesielt til de som allerede er i yrket. Responsen har vært meget god og de første elever fikk sin driftsledereksamen nå til våren.

Høgskoleutdannelsen for landbruket tilbys også på Hvanneyri og har gjort det nu i ca 50 år. Den begrenses til 3-4 årige BSc-grad således at høyere utdanningsgrader må skaffes fra utlandet. Ifølge samarbeidsavtaler mellom Hvanneyri og en rekke skoler kan studenter fra Hvanneyri begynne på sin MSc- eller PhD-grad etter avsluttet BSc-eksamen. De fleste fortsetter ved NOVA-høgskolene i Norden.

Ifølge den nye lov driver Hvanneyri nu landbrukshøgskole med tilsvarende rettigheter og plikter som andre høgskoler i Island. Før drev Hvanneyri en landbruksskole med en høgskoleavdeling med en studieretning innenfor alsidig landbruk. Nu tilbyr skolen tre studieretninger og har i tillegg til den gamle "Alsidig landbruk" fått studieretning i "Landforvaltning" og studieretning i "Naturplanlegging".

Videreutdanning innenfor landbruket

I løbet av de siste 15 år er det skjedd en revolusjon i videreutdanning i landbruket. Det har selvfølgelig sin bakgrunn i de store forandringer som har skjedd i islansk landbruk etter 1980. I storfehold og sauehold preger kvotesystemet tilstanden og er den drivende kraft for all utvikling og nytenking. Antall livsdyr er gått ned og produksjonen samtidig, spesielt i saueholdet og nedgangen er meget markant fra den tid produksjonen var på topp like før 1980. I begynnelsen skjedde dette uten reduksjon i antall produksjonseenheter men i siste år er det skjedd en stor nedgang i antall gårdsbruk med ku og sau. Dette har forårsaket store omstillingsproblemer innenfor disse produksjonsgrener.

Samtidig har andre produksjonsgrener vokset, spesielt svin og kylling, som overtar stadig større del av kjøttmarkedet.

Andre nye produksjonsgrener som f.eks. pelsdyrhold har vært innledet og der måtte bygges opp kunnskaper. Bygdeturismen vokser stadig og likeledes skaffer hesten og hesteavl en økende andel av inntekter i landbruket.

Denne strukturforandring i landbruket krevde i mange henseende en omskolering og et stort engasjement i videreutdannelsen. Landbrukets utviklingsfond la i sit arbeide stor vekt på videreutdanning og støttet utvikling av kursprogrammer slik at det kunne tilbys billige kurser innenfor de forskjellige fagområder. Det ble gjort en samarbeidsavtale mellom landbruksskolene hvor de overtok ansvaret for de kurser som ble støttet av Utviklingsfondet. Disse avtaler, samt de forskjellige støtteformer, hjalp til at videreutdanning i landbruket fikk et stort omfang og er i dag et velutbygget program.

Siste vinter ble det gjort en ny avtale mellom skolene, Det islanske Bondeforbund og Landbrukets utviklingsfond om samarbeide i fremtiden om videreutdanning innenfor landbruket med det hovedmål at i tillegg til en solid grunnutdanning tilbys det videreutdanning som gjør landbruket til enhver tid en konkurransedyktig næring.

Fremtidens landbrukutdanning

Når en diskuterer landbrukets fagutdanning i fremtiden må en ta i betraktning landbrukets fremtidige situasjon som næring, landbrukets stilling i samfunnet og den nåværende utdannelsesituasjon og på grunnlag av dette å prøve å vurdere hvordan fagutdannelsen og videreutdannelsen best vil tjene de utfordringer som næringen står overfor i den nærmeste fremtid.

Fremtidens landbruk vil være et av de mest krevende yrker i samfunnet som krever stadig billigere landbruksprodukter og større effektivitet samtidig med at det krever større hensyn til miljøet. Bonden skal utnytte maksimalt produksjonskapasiteten til jord og dyr med minimal arbeid samtidig med at han skal bruke driftsmidler moderat i produksjonskjeden og gårdsdriften skal være bæredyktig.

En del av denne problemstilling er bondens tilknytting til sine kunder og sitt marked. Mange er av den oppfatning at avstanden mellom produksjon og forbruk er blitt for stor og komplisert. Stadig økende interesse for såkalte "gårdsprodukter" og "gårdshandel" er et signal til næringen. Større vekt på kunnskaper om matvarenes innhold skal eventuelt med i landbruksutdannelsen.

Stadig større krav stilles vedrørende miljøet. Selv om det meste av den jord som den islandske bonde råder over brukes til den tradisjonelle produksjon innenfor saueavl, storfeavl og hesteavl så er det stadig flere som konkurrerer om den og pris på jord har steget betydelig i den senere tid. Turisme og rekreasjon av mange slag blir også en del av det islandske landbruk og selv om denne virksomhet ikke direkte konkurrerer med det islandske matvaremarked så konkurrerer den om arealene og selv om de ikke krever tradisjonell landbruksutdanning så vil det være nødvendig å ta med kunnskaper om disse grener i fremtiden.

Landbrukets samfunnsmessige stilling er blitt meget forandret i løpet av de siste decenniene. Det vil sannsynligvis gå noen tid inntil den tilstand forandrer sig. Fremtiden vil likevel verdsette landbruket høyere enn nutiden fordi en vil opdage at landbruk ikke bare er primærproduksjon av matvarer men en livsviktig del av fremtidens overlevingsmuligheter på kloden. En slik forandring i samfunnets innstilling til landbruket krever imidlertid solid fagutdanning og både biologiske og økonomiske kunnskaper, samt tekniske ferdigheter av mange slag.

Et av de viktige elementer i utviklingen av den fremtidige landbruksutdanning er dagens utdannelsesstilbud både når det gjelder den grunnleggende utdanning og videreutdannelsen. Her oppstår spørsmålet under hvilket departement den ska høre. Er det fornuftig at landbrukets fagutdanning hører under et fagdepartementet men ikke undervisningsdepartementet? Svaret er både ja og nei. Det finns mange fordeler ved at fagutdannelsen tilhører det samme departement som andre saker i landbruket. Det finns også ulemper. Fordelene ligger i kontakten til de dagsaktuelle spørsmål, ulempen ligger i at utdannelsen kan isoleres fra den utvikling som skjer ellers i denne sektor i landet. Det har hittil ikke vært noe hinder for utvikling av utdannelsen at den har tilhørt landbruksdepartementet men med større fleksibilitet i det videregående skolesystem må

en passe bedre enn før på å holde kontakten og det kan godt hende at det blir nødvendig å ta dette opp til diskusjon.

Et annet spørsmål angående fremtiden er skolens kapasitet til å dekke rekrutteringsbehovet i næringen. I dag er det omkring 4-5000 gårdsbruk av forskjellige slag i Island. De allerfleste er familiebruk og slik vil det bli i fremtiden selv om noen større enheter vil finnes, særlig i svine-, egg- og kyllingproduksjonen. Rekrutteringsbehovet, forutsatt 25 års aktiv arbeidstid, nærmer seg 200 mann pr. år. Hvis en regner med at halvparten av de nye bønder har fagutdanning innenfor landbruket er behovet ca 100 nye agronomer pr. år. Det er noe skolene i dagens situasjon godt kan klare.

Konklusjon

Fremtidens landbruk vil være et av de mest krevende yrker i samfunnet. Det stilles store krav til fagutdannelsen. Landbrukets fagutdanningstilbud må inneholde en grunnutdanning som understøtter den spesielle del med solide biologiske og økonomiske grunnkunnskaper. Denne grunnutdanning må være tiltalende og ha en smidig overgang til det alminnelige skolesystem, samtidig med at den må være troverdig overfor næringen til enhver tid. Den skal forsikre respekt for naturens biologiske mangfoldighet og forstå å drive sin virksomhet slik at den ikke tærer på jordens naturlige rikdommer.

For at fremtidens landbruk skal kunne opprettholde sin konkuranseevne vil det bli nødvendig med vedvarende videreutdanningen. Her er det mange spennende oppgaver for landbrukets fagskoler hvor nye læremidler, med fjernundervisning og internettbaserte kurser, blir en del av hverdagen. Videreutdannelseskursene blir i stor utstrekning korte spesialkurser om konkrete aktuelle emner som krever målbevisst kunnskapsformidling. Skal et slik utdannelsessystem lykkes må det baseres på en solid fagutdanning. Det er derfor viktig for fremtidens landbruk at næringen til enhver tid har til rådighet nødvendig fagutdanning.

Det er ikke lett å holde oppe landbrukets lønnsnivå når det kreves stadig billigere produksjon og større effektivitet, samtidig med at det kreves større hensyn til miljøet og mindre bruk av driftsmidler til produksjonen. Det viktige hjelpemiddel her er en god fagutdanning og tilgang til aktuelle videreutdanningstilbud. Landbrukets fagskoler er derfor et av fundamentene for et konkurransedyktig og bærekraftig landbruk i fremtiden.